

Rookpluimen

39

stichting fabrieksschoorstenen

STIF

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

VAN HET BESTUUR

Beste donateurs, Wij vragen uw aandacht voor twee bijeenkomsten dit jaar waarvoor wij u graag uitnodigen.

Wij gaan opnieuw een klimijzerprijs uitreiken en wel aan de familie Roelofsen in Putten. Dit voor hun bijzondere initiatief om de schoorsteen bij de voormalige zuivelfabriek Molenstein & van der Sanden aldaar te behouden. Dit evenement vindt plaats op vrijdagmiddag 1 juni a.s. De uitnodiging is hierbij gevoegd.

Ook gaan we weer een 100 jarige schoorsteen in het zonnetje zetten en wel die van de voormalige aardappelmeelfabriek "De Baanbreker" te Lutten. Dit vindt plaats op vrijdag 14 september. Daarvoor ontvangt u later een uitnodiging.

SCHOORSTEENBOEK

Het op 25 augustus 2017 gepresenteerde schoorsteenboek wordt alom goed ontvangen. Waren er bij het verschijnen van het vorige nummer van Rookpluimen 600 exemplaren in omloop, nu naderen we het aantal van 800. Ook vanuit het buitenland is er, zij het mondjesmaat, belangstelling. Er zijn enkele boeken verzonden naar Duitsland, België, Tsjechië en Engeland. Nog steeds verschijnen er goede recensies in bladen en tijdschriften.

DELLEN

De voorgenomen sloop van de fabrieksschoorsteen bij chemiebedrijf KLK Kolb Specialties BV in Delden en het daarmee verdwijnen van de bliksemafleiding heeft geen negatieve gevolgen voor de veiligheid. Dit heeft het bedrijf, dat eerder Servo en Elementis Specialties heette, aan burgemeester en wethouders laten weten. Het college meldde dat in antwoord op vragen van CDA-gemeenteraadslid Paul Gerritjans over de sloop.

De in slechte staat verkerende schoorsteen vermoedelijk net na de tweede wereldoorlog gebouwd en is 45 meter hoog en staat op de gemeentelijke monumentenlijst. De schoorsteen gaat voor de zomer dit jaar tegen de vlakte. Het college herhaalt dat er geen alternatief is voor sloop. Het verplaatsen van de schoorsteen is 'geen reële optie'. 'Wij zijn van mening dat in deze specifieke situatie het belang van (algemene) veiligheid prevaleert boven het belang van monumentenzorg en het behoud van de schoorsteen', aldus het college. In juli 2016 viel de bovenste metalen trekband van de schoorsteen naar beneden. Daarbij deden zich geen ongelukken voor.

De schoorsteen met de ingemetselde naam Servo.

TIEL, SCHOORSTEEN GLASFABRIEK OSWALD

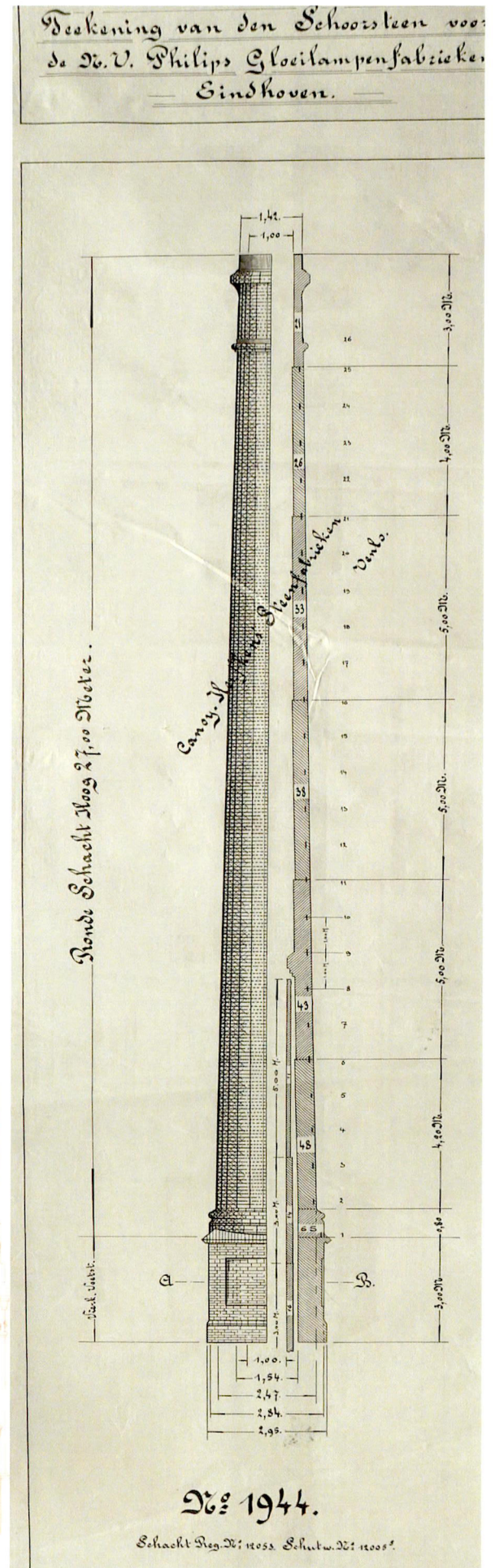
Aan de oever van de Waal in Tiel staat de glasfabriek "De Maas". Onlangs is men begonnen met de sloop van de uit 1964 daterende glasfabriek, waardoor ook de monumentale hoge betonnen schoorsteen het loodje zal moeten leggen. Recycling Combinatie Reko BV, dat het gigantische terrein van 48 hectare in 2015 kocht, is momenteel bezig het ovengebouw van de oude glasfabriek te slopen. Glasfabriek "De Maas", later AGC, werd in 1964 geopend. In de beginjaren werkten er duizend mensen, waaronder velen die uit Turkije kwamen.

EEN TEKENING VAN EEN SCHOORSTEEN ALS GESCHENK

Tijdens de presentatie van het boek *Fabrieksschoorstenen in Nederland* op 25 augustus 2017 in Eindhoven, ontving onze voorzitter en auteur van het boek Arjan Barnard uit handen van zijn vriend Huub Mombers de bouwtekening van een fabrieksschoorsteen. Het betreft een 30 meter hoge schoorsteen naar een ontwerp van Canoy-Herfkens Steenfabrieken voor de N.V. Philips Gloeilampenfabrieken in Eindhoven. Het heeft enige tijd en moeite gekost het bouwjaar en de exacte locatie van de schoorsteen te achterhalen. Dit temeer omdat de verderop vermelde kenmerkende vorm en afmetingen van deze schoorsteen niet in de beschikbare archieven en documentatie van Canoy-Herfkens zijn terug te vinden. Gelukkig is onze zoektocht niet tevergeefs geweest, zoals moge blijken uit het verslag van Pierre Geelen, adviseur van onze stichting, d.d. 29 januari 2018 inzake zijn onderzoek naar de schoorsteen. De integrale tekst van dat verslag is hieronder opgenomen.

De schoorsteen bestaat uit een 3 meter hoge sokkel waarvan de vier verticale wanden voorzien zijn van centrisch aangebrachte spaarvlakken. De onderste 80 cm van de 27 meter hoge ronde schacht is opgebouwd met afgeschuinde plintstenen en andere varianten van profielstenen. Details die kenmerkend zijn voor schoorstenen van Canoy - Herfkens van rond het begin van de vorige eeuw. Hoewel de tekening ongedateerd is, suggereert het tekeningnummer (No 1944) dat het onmiskenbaar een schoorsteen betreft uit de late jaren tien of begin jaren twintig van de twintigste eeuw.

Tussen 1917 en 1928 zijn door Canoy-Herfkens aan de N.V. Philips Gloeilampenfabrieken in totaal acht schoorstenen geleverd die verzezen op of in de nabijheid van het bedrijfsterrein Strijp S. Slechts één daarvan was eveneens voorzien van een vierkante (in pandige) sokkel. Het betreffende tekeningnummer (No 1934) en de hoogte van 26 meter duiden er echter op dat dit niet de onderhavige schoorsteen geweest kan zijn. Dat geldt evenmin voor een 30 meter hoge schoorsteen uit 1926 die voorzien was van een ronde voet.

Een tweede schoorsteen die ooit in opdracht van Philips is gebouwd en voorzien was van een vierkante sokkel, bevond zich op het vanaf 1896 ontwikkelde Emmasingelcomplex tegenover het huidige Philips Museum. Deze inmiddels gesloopte schoorsteen stamt waarschijnlijk uit 1902 en staat afgebeeld (foto uit 1909) op p. 323 van het schoorsteenboek. Op de ronde schacht stond in schuine, diagonaal aangebrachte letters de toenmalige bedrijfsnaam PHILIPS & Co afgebeeld. Uit metingen aan foto's waarop de vierkante sokkel en schacht in zijn geheel staan afgebeeld, valt echter af te leiden dat de betreffende schacht hooguit rond 20 meter geweest kan zijn. Dit impliceert tevens dat ook deze schoorsteen niet voldoet aan de hoogte-afmetingen genoemd op de tekening in kwestie. Daar komt bij het feit dat de tekening een schoorsteen betreft bestemd voor de N.V. Philips Gloeilampenfabrieken en niet voor de tot 1912 geheten onderneming PHILIPS & Co (in dat jaar ging het familiebedrijf naar de beurs en werd de bedrijfsnaam veranderd). Anders gezegd: het is aannemelijk dat de onderhavige tekening dateert van na 1912. Dat alles neemt niet weg dat de vierkante sokkel en de boven beschreven details van de overgang met de schacht welke ook op de afbeelding op p. 323 duidelijk te zien zijn, wijzen in de richting van een schoorsteen – in het bijzonder het onderste gedeelte hiervan – zoals afgebeeld op tekening No 1944.

HOE DIT ALLES NU TE RIJMEN?

Het antwoord op deze vraag is gelegen in het feit dat de schoorsteen uit 1902 omstreeks 1920/1921 tijdens de bouw van het Lichttorengedebouw is verhoogd. Hoewel ook deze verhoging van de schacht niet in de archieven van Canoy-Herfkens is terug te vinden, blijkt uit bewaard gebleven archiefstukken van schoorsteenbouwer Sjang Geelen uit Neer dat hij rond die tijd de schoorsteen met 13 meter heeft opgemetseld. Gezien de vele jaren later nog zichtbare bedrijfsnaam en de scheidslijn tussen het oorspronkelijke en nieuwe gedeelte van de schacht (zie ook de twee rechter foto's op p. 322 van het schoorsteenboek) nabij de letter C van Philips & Co, heeft hij hiertoe ongetwijfeld eerst rond vijf á zes meter van het bovenste gedeelte

van de oorspronkelijke schacht verwijderd en vervolgens deze verhoogd tot 30 meter boven het maaiveld, in overeenstemming met de op tekening No 1944 vermelde afmetingen.

Met grote waarschijnlijkheid kan daarom geconcludeerd worden dat de aan Arjan aangeboden tekening de rond 1920 verhoogde schoorsteen betreft welke in 1902 werd gebouwd op het Emmasingelcomplex van Philips. De schoorsteen, gesloopt omstreeks 1960, bevond zich op het binnenterrein van het op bijgevoegde foto uit 1946 afgebeelde Emmasingelcomplex. Omsloten door onder meer het nog bestaande en geheel gerenoveerde Lichttorengedebouw (rechts onderaan) en het gebouwe Witte Dame (links in het midden) is het de schoorsteen in het midden van de foto en waarvan de verandering in grijstinten halverwege de schacht de verhoging ervan tot 27 meter markeert.

Schoorsteen, na de verhoging, foto uit 1946.

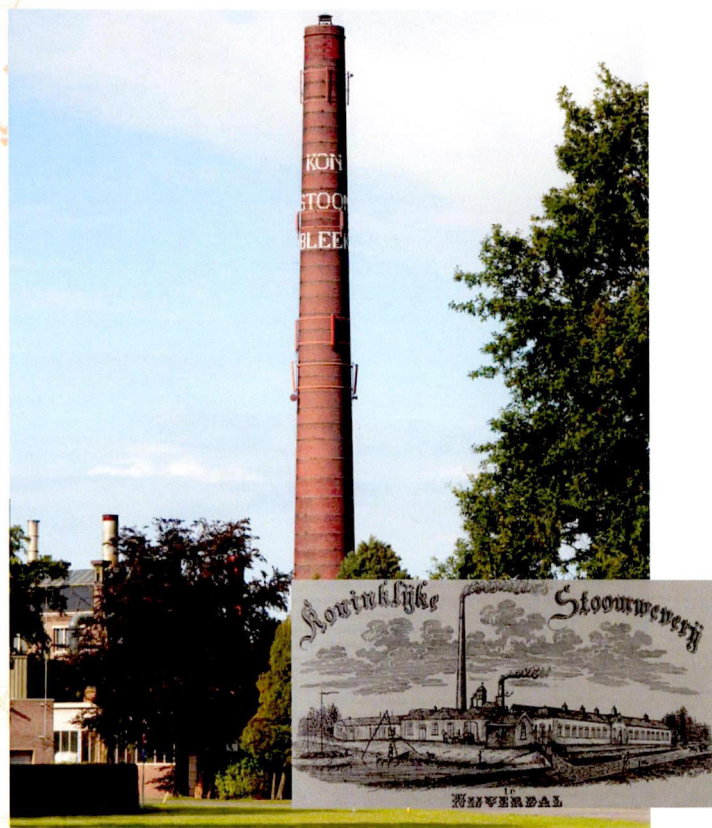
MILL, SCHOORSTEEN FA. VAN HOUT

Het is alweer een tijdje stil rond de fabrieksschoorsteen aan de Wanroijseweg van de voormalige houtzagerij van de Fa. van Hout. De in 2014 overleden Hein van Hout, kleinzoon van een van de oprichters van de houtzagerij, wilde er een toeristische attractie van maken. Met een bordes op ruim 50 meter hoogte, voor een prachtig uitzicht over de regio Mill. Maar ook de toren beklimmen en ervan abseilen, behoorde tot de ideeën. Nu is het alweer enkele jaren stil rond deze fabrieksschoorsteen. In het boek *Fabrieksschoorstenen in Nederland* heeft de Millse schoorsteen met als bijnaam De Grootste Leugenaar van Mill (want deze is van steen en niet 'van Hout') ook een - zij het bescheiden - plekje gekregen. Er zijn geen concrete plannen om meer te doen met de fameuze pijp, die toch de skyline van Mill en omgeving bepaalt.

NIJVERDAL, SCHOORSTEEN TEXTIELFABRIEK FA. TEN CATE

De Koninklijke Stoomblekerij (K.S.B.) aan de Campbellweg in Nijverdal werd in 1889 gesticht door de Gebr. Salomonson ten noorden van de weg Zwolle-Almelo. Tussen 1911 en 1916 werd de schoorsteen aldaar vernieuwd. Bijna 100 jaar later is het noodzakelijk groot onderhoud aan de schoorsteen te plegen. Het metselwerk is op diverse plaatsen uitgevalen en beschadigd. In de schoorsteen is onvoldoende ventilatie, trekbanden zijn verroest en sommige profielstenen hebben vorstschade. Mede dankzij de verworven subsidies kan de schoorsteen, die sinds 1957 deel uitmaakt van

de Koninklijke Nijverdal-Ten Cate NV, worden hersteld. Van de provincie Overijssel heeft Ten Cate voor de restauratie van de fabrieksschoorsteen een subsidie van € 76.130,81 ontvangen. Daarnaast is van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed een Brim subsidie ontvangen.

Nijverdal, een historische tekening en de huidige situatie rond de Koninklijke Stoomweverij.

ROTTERDAM, SCHOORSTEEN BRIESELAAAN

In de maanden augustus t/m oktober 2017 is de oude, gemetselde fabrieksschoorsteen uit van het huidige Quaker Oats BV aan de Brielselaan in Rotterdam gesloopt. De schoorsteen werd gebouwd in 1915 voor de toenmalige rijstpellerij Van Silevoldt. De 46 meter hoge schoorsteen, die recentelijk buiten bedrijf was gesteld, verkeerde in slechte staat, en bleek helaas niet meer te herstellen. De schoorsteen werd handmatig gesloopt, in verband met de verkeersdruk op de Brielselaan. Voor de sloop werd de schoorsteen in een steiger geplaatst, waarna de 33 stalen ringen om de schoorsteen, die vooraf - gefaseerd - asbestvrij was gemaakt, werden verwijderd. Daarna werd de schoorsteen afgebroken, waarbij het vrijkomende puin tijdens de sloop in de schoorsteen werd gestort.

COLOFON

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar.

De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van: € 20,- voor particulieren, € 115,- voor bedrijven en organisaties, op NL67RAB00384966144, t.n.v. penningmeester STIF, Den Haag.

Secretariaat: G.R. de Weger, Hoefslagmate 90, 8014 HH Zwolle,
Tel: 038-4658116, Email: g.r.deweger@wxs.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg, Tel: 0523-261786, Fax: 0523-260867, Email: barna047@planet.nl.